

Prof. mr. drs. M.L. Hendrikse*

De reikwijdte van een opzet-clausule in de verzekeringsvoorwaarden van een WAM-verzekering: valt schade als gevolg van het rijden onder (te grote) invloed van alcohol onder de ‘voorwaardelijk opzet’-uitsluiting?

Enige opmerkingen bij HR 16 januari 2015, ECLI:NL:HR:2015:83¹

Dit artikel gaat over de vraag of rijden onder (te grote) invloed van alcohol valt onder de ‘voorwaardelijk opzet’-uitsluiting in verzekeringsvoorwaarden. Bij de beantwoording van deze vraag staat het arrest van de Hoge Raad van 16 januari 2015, ECLI:NL:HR:2015:83 centraal.

1. INLEIDING

Een automobilist die 15 tot 20 glazen bier heeft genuttigd in zijn stamkroeg veroorzaakt schade met zijn verzekerde auto. Zijn WAM-verzekeraar is van oordeel dat de schade voor rekening van de bestuurder moet blijven nu in de toepasselijke verzekeringsvoorwaarden een uitsluiting is opgenomen voor schade veroorzaakt door onder andere voorwaardelijk opzet.² In deze verzekeringsvoorwaarden was evenwel geen alcoholclausule³ opgenomen. Het slachtoffer dat door de verzekerde is aangereden merkt hier overigens niets van: de WAM-verzekeraar mag de onderhavige uitsluitingsgrond niet inroepen tegenover het slachtoffer dat de WAM-verzekeraar op grond van zijn eigen recht aanspreekt. Zie art. 6 jo. 11 WAM. De kwestie is wel van belang voor de vraag of de WAM-verzekeraar die aan het slachtoffer heeft uitgekeerd op grond van art. 15 WAM verhaal kan nemen op de verzekerde. Mag de WAM-verzekeraar in dezen de toepasselijke uitsluiting voor voorwaardelijk opzet van de verzekerde aan de verzekerde tegenwerpen en op deze verhaal nemen ex art. 15 WAM? In het vervolg van deze bijdrage zal ik ingaan op de wijze waarop het hof en de Hoge Raad de onderhavige rechtsvraag hebben beantwoord. Ik zal de bijdrage besluiten met een commentaar op zowel het arrest van het hof als het arrest van de Hoge Raad.

2. DE PROCEDURE BIJ DE RECHTBANK EN HET HOF⁴

TVM verzekeringen begint een procedure tegen de verzekerde bij de rechtbank met als inzet de bevoegdheid om ex art. 15 WAM verhaal te nemen op de verzekerde. De Hoge Raad vat in r.o. 3.2.1 de onderhavige procedure samen:

‘In dit geding vordert TVM dat [verweerder] wordt veroordeeld tot betaling aan haar van € 25.315,57 met rente en kosten. Zij legt aan de vordering ten grondslag, voor zover in cassatie van belang, dat [verweerder] ter zake van het ongeval voorwaardelijk opzet is te verwijten en dat zij daarom volgens art. 4.9 van de toepasselijke polisvoorwaarden (zie hiervoor in 3.1 onder (i)) tegenover [verweerder] niet tot het verlenen van dekking van de schade was gehouden en dus op grond van art. 15 WAM een verhaalsrecht op hem heeft. De rechtbank heeft de vorderingen grotendeels toegewezen.’

Daarna volgt de procedure bij het hof. In r.o. 3.2.2 wordt de kern van deze procedure door de Hoge Raad mooi samengevat:

* Prof. mr. drs. M.L. Hendrikse is bijzonder hoogleraar Handelsrecht en Verzekeringsrecht Open Universiteit (JPR advocaten-leerstoel), directeur van het UvA Amsterdam Centre for Insurance Studies (ACIS), universitair hoofddocent Privaatrecht aan de Universiteit van Amsterdam, lid Geschillencommissie Kifid, rechter-plaatsvervanger in de Rechtbank Midden-Nederland en hoofdredacteur van dit tijdschrift.

1. Een kort, voor niet-juristen geschreven commentaar van mijn hand op dit arrest van de Hoge Raad verscheen 23 februari 2015 op [nrc.nl/recht en bestuur](http://nrc.nl/recht-en-bestuur); zie www.nrc.nl/rechtenbestuur/2015/02/23/de-uitspraak-ben-je-bij-twintig-pils-op-nog-steeds-verzekerd-bij-aanrijdingen/. Zie ook over deze uitspraak N. van Tiggele-van der Velde, *AV&S* 2015, afl. 2, p. 60.

2. Het gaat om de volgende dekkingsuitsluiting: ‘Artikel 4. Uitsluitingen Van de verzekering is uitgesloten: (...) 4.9 Opzet De schade of het ongeval, welke met opzet, voorwaardelijk opzet of goedvinden van een verzekerde is veroorzaakt.’

3. Ik bedoel daarmee een clausule waarin expliciet schade als gevolg van het rijden onder invloed van alcohol van dekking is uitgesloten.

4. Hof Arnhem-Leeuwarden (zittingsplaats Leeuwarden) 27 augustus 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:6338.

‘Het hof heeft het vonnis van de rechtbank vernietigd en de vorderingen alsnog afgewezen. Daartoe heeft het hof, samengevat, als volgt overwogen. In de toepasselijke polisvoorwaarden is voorwaardelijk opzet uitgesloten van dekking, maar de polisvoorwaarden bevatten geen zogenoemde alcoholclausule, waarin expliciet schade als gevolg van het rijden onder invloed van alcohol van dekking is uitgesloten. Bij de beantwoording van de vraag of bij het ontbreken van een dergelijke clausule schade als gevolg van het rijden onder invloed van alcohol valt onder de uitsluiting van dekking als gevolg van voorwaardelijk opzet, is uitgangspunt dat de Hoge Raad in zijn arrest van 13 januari 2006, ECLI:NL:HR:2006:AU3715, NJ 2006/282, heeft geoordeeld dat niet kan worden gezegd dat het algemene publiek dat een WAM-verzekering afsluit, geacht kan worden te weten, of uit voor ieder toegankelijke bronnen te weten kan komen, dat veelal in WAM-verzekeringen dekking is uitgesloten voor schade die is toegebracht door de verzekerde auto terwijl de bestuurder daarvan meer alcohol in zijn bloed had dan het wettelijk toegestane promillage. (rov. 3.14-3.15) Gelet hierop heeft [verweerder] dus redelijkerwijs niet hoeven te begrijpen dat de door hem veroorzaakte schade van dekking onder de WAM-verzekering was uitgesloten. Derhalve komt TVM *in dit geval* [cursivering, MLH] geen beroep toe op de uitsluitingsclausule ter zake van voorwaardelijk opzet. (rov. 3.16).’

3. DE PROCEDURE BIJ DE HOGE RAAD

TVM gaat tegen het arrest van het hof in cassatie. In r.o. 3.3 vat de Hoge Raad de kern van het cassatiemiddel van TVM als volgt samen:

‘Volgens onderdeel 1, dat is gericht tegen de rov. 3.14-3.16, heeft het hof miskend dat sprake is van voorwaardelijk opzet aan de zijde van [verweerder], aangezien hij willens en wetens de aanmerkelijke kans heeft aanvaard dat er een aanrijding zou plaatsvinden door na het nuttigen van een aanzienlijke hoeveelheid alcoholhoudende drank in zijn auto te stappen en daarmee te gaan rijden. Het onderdeel wijst erop dat TVM voor het hof heeft aangevoerd dat [verweerder] aan de politie heeft verklaard dat het gedurende een jaar of drie zijn gewoonte was op donderdag- en vrijdagavond met de auto naar de kroeg in Oudehaske te gaan, daar tussen de 15 en 20 biertjes te drinken en vervolgens met de auto terug te rijden naar zijn woonplaats [woonplaats]. Volgens het onderdeel kan het arrest van 13 januari 2006 hier niet (zonder meer) als uitgangspunt dienen.’

In r.o. 3.4-3.8 weegt de Hoge Raad het cassatiemiddel van TVM als volgt:

‘Het onderdeel klaagt terecht dat het hiervoor in 3.2.2 vermelde arrest van de Hoge Raad in de onderhavige zaak niet tot uitgangspunt van de beoordeling kan dienen. Dat arrest had betrekking op de vraag of in die zaak onder de uitsluiting van dekking van schade “veroorzaakt terwijl de feitelijke bestuurder niet wettelijk bevoegd is het motorrijtuig te besturen” ook het geval was begrepen waarin

sprake was van rijden onder invloed van alcohol in strijd met art. 8 van de Wegenverkeerswet. Die wettelijke bevoegdheid is in de onderhavige zaak niet in het geding. In deze zaak is aan de orde of [verweerder] bij de totstandkoming van de verzekeringsovereenkomst met TVM heeft moeten begrijpen dat door het hiervoor in 3.1 onder (i) vermelde beding van dekking werd uitgesloten schade als gevolg van gedragingen zoals de onderhavige, te weten het besturen van de verzekerde auto na gebruik van een zeer aanzienlijke hoeveelheid alcohol, in samenhang met de gewoonte waarover [verweerder] bij de politie heeft verklaard (zie hiervoor in 3.3).

Bij de uitleg van dat beding gelden de maatstaven van het arrest DSM/Fox (HR 20 februari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1427, NJ 2005/493).

Indien de verzekerde de verzekeringsovereenkomst is aangegaan als consument in de zin van afdeling 6.5.3 van het Burgerlijk Wetboek, geldt daarnaast de eis dat voor hem bij de totstandkoming van de overeenkomst in de omstandigheden van het geval duidelijk en begrijpelijk moet zijn geweest dat een schadevoorzakende onderhavige met dit beding van dekking zou zijn uitgesloten, en prevaleert bij twijfel over de betekenis van het beding de voor hem gunstigste uitleg (art. 6:238 lid 2 BW).

In het licht van het voorgaande is het oordeel van het hof in de rov. 3.14 en 3.16 onvoldoende gemotiveerd. De door het hof vermelde omstandigheid over de wetenschap van het algemene publiek bij het afsluiten van een WAM-verzekering is kennelijk ontleend aan rov. 4.2.3 van het hiervoor in 3.2.2 genoemde arrest, waarin de Hoge Raad heeft geoordeeld dat het geen feit van algemene bekendheid is dat in WAM-verzekeringen veelal van dekking is uitgesloten schade die is toegebracht door de verzekerde auto terwijl de bestuurder daarvan meer alcohol in zijn bloed had dan de wettelijk toegestane hoeveelheid. Gezien hetgeen hiervoor in 3.5-3.6 is overwogen, volstaat die omstandigheid niet om te oordelen dat TVM geen beroep toekomt op de uitsluitingsclausule in de onderhavige polis voor schade die met voorwaardelijk opzet is veroorzaakt, nu in het bestreden oordeel niet is ingegaan op de concrete, door TVM ingeroepen omstandigheden van het geval. De hierop gerichte klachten slagen eveneens. De overige klachten van het middel behoeven geen behandeling.’

4. COMMENTAAR

Het onderhavige arrest kent twee belangrijke aspecten. Allereerst overweegt de Hoge Raad in r.o. 3.6 dat bij de uitleg van het onderhavige beding de *DSM/Fox*-benadering (cao-norm) vooropstaat: objectieve uitleg. Tot nu toe is deze benadering in de rechtspraak altijd afgewezen bij verzekeringsvoorwaarden die door de verzekeraar zonder overleg met de verzekeringnemer/verzekerde zijn opgesteld. Zie bijvoorbeeld r.o. 5.2 van HR 14 oktober 2005, NJ 2006/117: ‘(...) dat het hof met juistheid heeft vastgesteld dat deze uitleg dient te geschieden met gebruikmaking van het zogeheten *Haviltex*-criterium (...)’⁵

Heel spannend is de (nieuwe) benadering van de Hoge Raad echter niet want hetzelfde resultaat kan worden bereikt door toepassing van het *Haviltex*-criterium en

5. Zie ook HR 11 oktober 2002, NJ 2003/416 en HR 17 februari 2006, NJ 2006/378.

het meenemen als bijzondere omstandigheid dat er niet onderhandeld is over de voorwaarden.⁶ Zie bijvoorbeeld r.o. 4.6 van Hof Amsterdam 30 september 2008:⁷

‘(...) Aangezien niet gesteld noch gebleken is dat over de polisvoorwaarden werd onderhandeld, is de uitleg daarvan met name afhankelijk van objectieve factoren, zoals de bewoordingen waarin de desbetreffende bepaling is gesteld, gelezen in het licht van de polisvoorwaarden in het geheel.’

Het ging in casu om een set verzekeringsvoorwaarden behorende bij een arbeidsongeschiktheidsverzekering met als aanduiding UO-0803.

Zie ook r.o. 16 Hof Leeuwarden 3 augustus 2010:⁸

‘Uitgangspunt voor de uitleg van de polisvoorwaarden vormen de criteria die de Hoge Raad heeft gegeven in de uitspraken van 16 mei 2008, NJ 2008, 284, LJN BC2793, (Chubb/Europoint) en 9 juni 2006, NJ 2006, 326, LJN AV9435, (Winterthur/Jansen). Wanneer het, zoals in dit geval, gaat over polisvoorwaarden waarover door partijen niet pleegt te worden onderhandeld, is de uitleg daarvan met name afhankelijk van objectieve factoren, zoals de bewoordingen waarin de desbetreffende bepaling is gesteld, gelezen in het licht van de polisvoorwaarden als geheel (...).’

Toch blijft het opvallend waarom de Hoge Raad zonder nadere motivering opeens de *DSM/Fox*-benadering toepast in geval van verzekeringsvoorwaarden.

Het tweede belangrijke punt in onderhavig arrest van de Hoge Raad is de beantwoording van de vraag of onderwaardelijk opzet ook valt rijden onder invloed van alcohol. Het hof overwoog in zijn arrest dat verzekerde dit niet hoeft te verwachten en dat verzekeraars expliciet een alcoholuitsluiting moeten opnemen. Het onderhavige arrest van het hof is een opmerkelijke uitspraak. Het hof overweegt in onderhavig arrest in r.o. 3.16 dat de verzekeraar *in dit geval* geen beroep kan doen op de dekking-uitsluiting ter zake van voorwaardelijk opzet omdat de WAM-verzekerde redelijkerwijs niet had hoeven te begrijpen dat schade toegebracht door de verzekerde auto terwijl de bestuurder meer alcohol in zijn bloed had dan wettelijk was toegestaan valt onder de uitsluiting van dekking als gevolg van voorwaardelijk opzet waarbij een belangrijke rol speelt dat de verzekeringsvoorwaarden geen alcoholclausule bevatten. Het hof verwijst daarbij naar HR 13 januari 2006, NJ 2006/282 in welke uitspraak werd overwogen dat het geen feit van algemene bekendheid is dat WAM-verzekeraars in hun verzekeringsvoorwaarden de onderhavige schade van dekking uitsluiten. In feite komt het onderhavige arrest naar mijn mening neer op een toepassing van art. 6:248 lid 2 BW: de WAM-verzekeraar kan in dit geval geen beroep doen op de uit-

sluitingsclausule ter zake van voorwaardelijk opzet nu de WAM-verzekerde niet (zonder meer) had hoeven begrijpen dat onder deze uitsluiting ook schade valt die een gevolg is van rijden van invloed.

In de rechtspraak is al eerder erkend dat een beroep op een primaire dekkingsomschrijvingsbepaling naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar kan zijn indien de verzekerde niet voldoende is geweest op respectievelijk gewaarschuwd voor een verstrekkende primaire dekkingsbepaling.⁹

Ik kan de redenering van het hof evenwel niet goed volgen. Naar mijn mening kan moeilijk worden volgehouden dat een gemiddelde verzekerde overvallen zou worden door het feit dat schade die samenhangt met rijden onder invloed niet gedekt is onder een WAM-verzekering nu rijden onder invloed al decennialang als maatschappelijk ongewenst gedrag wordt gezien en algemeen bekend is dat dergelijk gedrag ook door de strafrechter wordt bestraft. Onder die omstandigheden lijkt het naar mijn mening niet aannemelijk dat een WAM-verzekeraar wel dekking zou bieden.

Een andere benadering van de onderhavige problematiek is die waarin de onderhavige kwestie wordt gezien als een uitleg-kwestie: valt onder voorwaardelijk opzet ook het rijden onder (te grote) invloed van alcohol? De Hoge Raad volgt deze benadering ook – zie met name r.o. 3.6 waarin wordt overwogen dat bij de uitleg van het onderhavige beding de *DSM/Fox*-benadering (cao-norm) vooropstaat – en komt in r.o. 3.7 tot het oordeel dat het arrest van het hof onvoldoende gemotiveerd is. A-G Wuisman gaat in zijn conclusie voor het arrest van de Hoge Raad in 2.4.1 verder: men kan ook zeggen dat verzekeraars bewust hebben afgezien van een dergelijke clausule omdat de situatie al valt onder de ‘voorwaardelijk opzet’-uitsluiting:

‘Uit het niet opgenomen zijn van een dergelijke clausule in de polisvoorwaarden kan niet reeds worden afgeleid, dat het geval waarin een bestuurder van een voertuig in een aanmerkelijke staat van dronkenschap aan het verkeer deelneemt, ook niet valt onder de clausule waarin van dekking is uitgesloten schade die met voorwaardelijke opzet is veroorzaakt. Men zou het ook zo kunnen zeggen dat juist de uitsluiting van dekking van met voorwaardelijk opzet veroorzaakte schade het opnemen van een alcoholuitsluitingsclausule niet of althans in mindere mate nodig maakt.’

Ik volg deze lezing. Voor voorwaardelijk opzet is – kortweg gezegd – voldoende dat een verzekerde willens en wetens de aanmerkelijke kans heeft aanvaard dat een bepaalde schade intreedt. Anders gezegd: hij ziet het gevaar maar staat indifferent tegenover de mogelijke gevolgen. Deze laatste interesseren hem niet. Dat laatste is naar mijn mening nu precies wat er aan de hand is met rijden

6. Zie uitvoerig over deze kwestie M.L. Hendrikse, J.G.J. Rinkes & M.H. Pluymen, ‘Verzekeringsrecht en algemene voorwaarden’, in: *Verzekeringsrecht*, Deventer: Kluwer 2015, p. 37-38.

7. Hof Amsterdam 30 september 2008, ECLI:NL:GHAMS:2008:BG2107.

8. Hof Leeuwarden 3 augustus 2010, ECLI:NL:GHLLE:2010:BN3280. Zie recentelijk in gelijke zin r.o. 4.8 van Rb. Amsterdam 11 februari 2015, ECLI:NL:RbAMS:2015:654.

9. Zie bijvoorbeeld Hof Den Haag 6 maart 2012, ECLI:NL:GHSGR:2012:BV8730 en Hof 's-Hertogenbosch 26 mei 2009, ECLI:NL:GHSHE:2009:BI7715. Zie uitgebreid over deze rechtspraak M.H. Pluymen in *NTHR* 2013, afl. 4, p. 199-201.

onder invloed van alcohol, althans boven het wettelijk toegestane promillage.

Als men te veel drinkt en achter het stuur gaat zitten, aanvaardt men de aanmerkelijke kans dat er schade intreedt. De bestuurder heeft het gevaar gezien maar de mogelijke consequenties op de koop toe genomen. Dit is een klassiek voorbeeld van voorwaardelijk opzet. Roekeloosheid, een in laakbaarheid aan opzet grenzende mate van schuld, – en dus niet vallende onder de ‘voorwaardelijk opzet’-uitsluiting – is het naar mijn mening alleen als de overschrijding van de wettelijke norm *minimaal* is. In casu ging het evenwel om een *forse* overschrijding: de bestuurder had toegegeven 15 tot 20 glazen bier te hebben genuttigd.

Ik denk overigens niet dat veel verzekeraars enige discussie willen hebben of het rijden met een bepaalde hoeveelheid alcohol in het betreffende geval nu voorwaardelijk opzet of roekeloosheid is. Om discussies daarover te voorkomen is een alcoholclausule in de verzekeringsvoorwaarden van een WAM-verzekering waarin wordt bepaald dat van dekking is uitgesloten schade die is veroorzaakt door een verzekerde auto terwijl de bestuurder heeft gereden onder zodanige invloed van alcohol dat de wettelijk toegestane hoeveelheid is overschreden een goed instrument.¹⁰

Tot slot van deze bijdrage nog enige aandacht voor de vergelijking door het hof met het arrest van de Hoge Raad van 13 januari 2006.¹¹ In dat geval ging het om de volgende clausule:

‘De verzekering geeft geen dekking voor schade (...) 2.3.2 veroorzaakt terwijl de feitelijk bestuurder niet wettelijk bevoegd is het motorrijtuig te besturen.’

Mendel merkt hierover in zijn *NJ*-noot bij onderhavig arrest het volgende op:

‘Het hof las deze laatste tekst alsof er stond: terwijl de feitelijk bestuurder in strijd handelde met enige wettelijke bepaling inhoudende een verbod het motorrijtuig te besturen. Onbegrijpelijk is deze uitleg van het hof niet, maar aldus wordt wel uit het oog verloren dat aan de naar de Wegenverkeerswet verwijzende term “niet wettelijk bevoegd (...) het motorrijtuig te besturen” blijkens deze wet, vooral haar systematiek, een specifieke, beperktere betekenis toekomt.’

De Hoge Raad is in zijn arrest waarover deze bijdrage gaat snel klaar met de onderhavige vergelijking van het hof door in r.o. 3.4-3.5 te overwegen dat de onderhavige clausule in dit geval niet aan de orde is en het in casu gaat om de reikwijdte van een ‘voorwaardelijke opzet’-clausule meer in het bijzonder of verzekerde ‘heeft moeten begrijpen dat door het hiervoor in 3.1 onder (i) vermelde beding [“voorwaardelijk opzet”-uitsluiting, toevoeging, MLH] van dekking werd uitgesloten schade als gevolg van gedragingen zoals de onderhavige, te weten het besturen van de verzekerde auto na gebruik van een zeer aanzienlijke hoeveelheid alcohol, in samenhang met de gewoonte waarover [verweerder] bij de politie heeft verklaard’.

Ik geef toe dat er over de reikwijdte van de onderhavige clausule meer discussie mogelijk is dan over een ‘voorwaardelijk opzet’-uitsluiting maar ook hier ben ik van mening dat een verzekerde toch moeilijk uit de clausule kan afleiden dat schade als gevolg van rijden onder invloed van een te hoog alcoholpercentage wel gedekt is. Een dekking van dergelijke schade zou naar mijn mening juist heel ongebruikelijk zijn gezien de maatschappelijke en strafrechtelijke opvattingen aangaande rijden onder invloed. In dat licht is naar mijn mening de lezing van het arrest van het hof dat uiteindelijk geleid heeft tot het arrest van de Hoge Raad van 13 januari 2006 in dezen ook de enig mogelijke. Een verzekerde mag en kan er dus niet snel op vertrouwen dat een dergelijke dekking is overeengekomen met zijn WAM-verzekerder.

10. Zie ook Van Tiggele-van der Velde *AV&S* 2015, afl. 2, p. 60.

11. HR 13 januari 2006, *NJ* 2006/282.